

Українська академія банківської справи

ДМИТРЕНКО МИКОЛА ГАВРИЛОВИЧ

УДК 336.72

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук**

Суми – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи Національного банку України.

- Науковий керівник - доктор економічних наук, професор
Міщенко Володимир Іванович,
Українська академія банківської справи,
проректор з підготовки наукових кадрів
- Офіційні опоненти: - доктор економічних наук, професор
Науменкова Світлана Валентинівна,
Українська академія банківської справи,
завідуюча кафедрою фінансів
- кандидат економічних наук
Лукін Дмитро Анатолійович,
керуючий АКБ “Зевс”, м. Суми
- Провідна установа - Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту,
Міністерство освіти і науки України, м. Харків

Захист дисертації відбудеться “27” червня 2001 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська 57.

Автореферат розісланий “23” травня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Коваленко В.В.

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується процесами її становлення та зміцнення, внаслідок чого відбувається концентрація банківського капіталу, розширення мережі банківських установ, видів фінансових послуг, застосовуються нові методи та прийоми банківського менеджменту, посилюється взаємний зв'язок і залежність банків один від одного, активно розпочалися процеси реструктуризації банківської системи.

У зв'язку з цим надзвичайно важливого значення набуває проблема організації та вдосконалення фінансової роботи в банках, впровадження засад фінансового менеджменту і, зокрема, формування стійкого механізму управління фінансами комерційного банку, що базується на управлінні активами і зобов'язаннями банку, плануванні доходів і видатків, оцінці фінансових ризиків, притаманних банківській діяльності, а також розробки заходів щодо їх запобігання.

До останнього часу переважна більшість банків при управлінні фінансами використовувала здебільшого власні положення та інструктивні матеріали, які не завжди дозволяли чітко організувати зазначений процес. Запровадження єдиних стандартів бухгалтерського обліку в

банках, а також розроблені Національним банком України нормативні та інструктивні матеріали й положення щодо управління фінансами банку дозволяють уніфікувати ці процеси та забезпечити їх ефективну реалізацію.

Актуальність обраної теми дослідження визначається необхідністю системного розв'язання фінансових проблем, що зумовили загострення ризикових явищ у середовищі комерційних банків України.

Спроби виходу з кризи в межах існуючих фінансових відносин на базі екстенсивного нарощування традиційних заходів неодмінно призвели б до розкручування спіралі кризового загострення і наростання збитків. Зокрема, як збільшення, так і зменшення обсягів кредитування на основі існуючої економічної бази ще більше ускладнить фінансову ситуацію банків. З іншого боку, заходи традиційної банківської політики, що пов'язана з підвищенням відсоткових ставок, унеможливають доступ до банківських послуг і так само ведуть до збитків банків та стагнації виробництва. Тому виникає необхідність пошуку обґрунтованих шляхів і методів оптимізації інтересів клієнтів банку, і безпосередньо самого банку, а це можливо лише на основі нових підходів до управління фінансами комерційного банку.

Проблеми управління фінансами комерційних банків активно досліджуються у світовій та вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних дослідників різні аспекти цієї проблеми вивчали Е. Брігман, Л.Галінський, М.Гендерсон, А.Кеовн, Д.Кілл, Д.Мартін, Д.Летті, Ч.Прассама, К.Редхед, Д.Скопіт, Д.Сінкі, С.Х'юс та інші.

Чимало досліджень у сфері управління фінансами з'явилося останнім часом і в російській та вітчизняній науці. Можна відмітити праці Ачкасова А.І., Белих Л.П., Бикової Є.В., Спіфанова А.О., Заруби О.Д., Кандибки О.М., Масленчикова Ю.С., Науменкової С.В., Поповича В.М., Сало І.В., Стоянової О.С., Усоскіна В.М. та багатьох інших теоретиків і практиків банківської справи.

Ставлячи за мету наукове обґрунтування процесу управління фінансами комерційного банку, автор виходив, насамперед, із необхідності формування принципово нового напрямку трансформування банківської системи на основі постійного відтворення інноваційних процесів, реформування структури кредитування з метою послідовного заміщення економічно неспроможних видів діяльності на більш досконалі, підвищення рівня інтегральної економічної ефективності банківської діяльності та забезпечення стабільного фінансового стану комерційних банків України.

Все вище викладене й обумовило вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем: "Стан і перспективи розвитку банківської системи України" (номер державної реєстрації 0190044204), "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (номер державної реєстрації 01996002342). До звітів за цими темами включено рекомендації автора щодо вдосконалення процесу бюджетного планування доходів і видатків як структурного елемента управління фінансами банку на основі матричного бюджетування та пропозиції автора щодо вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника на основі аналізу руху коштів на його рахунках.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є вивчення фінансового стану комерційних банків та обґрунтування нових підходів щодо управління фінансами банку в умовах ризикової діяльності.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання:

- дослідити особливості розвитку банківської системи України в умовах економіки перехідного періоду;
- дослідити фінансовий стан комерційних банків України та рівень законодавчого й нормативного забезпечення банківської діяльності;
- визначити специфіку процесу управління фінансами комерційного банку на базі встановлення цілей і завдань банківського менеджменту;
- дослідити вплив рівня управління активами та зобов'язаннями комерційного банку на їх прибутковість і визначити методичні підходи щодо оцінки зазначеного процесу;

- обґрунтувати роль бюджетного планування доходів і видатків у процесі управління фінансами комерційного банку;
- обґрунтувати методологічні засади механізму управління фінансовими ризиками комерційних банків як складової частини фінансового менеджменту;
- розробити конкретні рекомендації щодо вдосконалення процесу управління фінансами комерційного банку на базі управління потоками фінансової інформації та зниження ступеня впливу фінансових ризиків на прибутковість банку в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є фінансовий механізм діяльності комерційних банків.

Предметом дослідження є організація процесу управління фінансами комерційних банків України.

Методи дослідження. При виконанні дослідження залежно від конкретних цілей і задач використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: нормативно-розрахунковий, індексний, групувань, експертних оцінок, багатофакторного аналізу, балансовий, економіко-математичного моделювання та інші.

Дослідження фінансового стану комерційних банків України здійснювалося на основі використання методу порівняльного аналізу. Аналіз впливу відсоткових операцій на процес управління фінансами банку проведено з використанням балансового, нормативно-розрахункового методу та методів групувань і багатофакторного аналізу. Вдосконалення процесу управління фінансами комерційного банку здійснено на основі використання економіко-математичних методів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- поглиблено та конкретизовано економічний зміст категорії “управління фінансами банку” та визначено основні цілі та функції управління фінансами комерційних банків у сучасних умовах;
- суттєво уточнено критерії оцінки ефективності управління активами і зобов'язаннями комерційного банку на основі застосування бухгалтерської та економічної моделі управління ринковою вартістю власного капіталу банку;
- розроблено рекомендації щодо вдосконалення процесу бюджетного планування доходів і видатків як структурного елемента управління фінансами банку;
- суттєво вдосконалено класифікацію фінансових ризиків діяльності комерційних банків та на основі вдосконалення фінансового менеджменту обґрунтовано систему заходів щодо їх зниження;
- вперше запропоновано методику оцінки кредитоспроможності на основі аналізу руху коштів на рахунках позичальника з метою зниження ймовірності виникнення кредитного ризику;
- обґрунтовано нові підходи до управління потоками фінансової інформації комерційного банку на основі використання моделі управління грошовими ресурсами банку та їх розподілу;
- на основі дослідження особливостей формування кредитної політики банку запропоновано нову методику визначення вартості позичок банку для забезпечення стабільного відсоткового доходу.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями щодо розробки та запровадження нових підходів в управлінні фінансами комерційного банку в умовах ризикової діяльності.

Пропозиції стосовно методологічних підходів управління активами і зобов'язаннями комерційного банку та бюджетного планування доходів і видатків можуть бути використані при розробці стратегії управління фінансами банку.

Обґрунтовані в дисертації пропозиції щодо вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника та визначення рівня вартості позичок банку можуть бути використані в процесі формування кредитної політики комерційних банків та удосконалення нормативної бази, що регулює процес кредитної діяльності банківської системи України.

Методику дослідження впливу процентних операцій на рівень управління фінансами банку доцільно використовувати при встановленні рівноваги між залученими і розміщеними грошовими потоками комерційного банку.

Використання запропонованої автором моделі управління фінансовими інформаційними потоками банку буде сприяти підвищенню прибутковості діяльності комерційного банку та його фінансової стійкості.

Окрім того, одержані автором результати наукового дослідження використовуються при викладанні навчальних дисциплін “Фінансовий менеджмент в банку” та “Аналіз банківської діяльності”.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Особистий внесок здобувача полягає в наступному:

- визначено економічний зміст категорії “управління фінансами банку” та основні цілі й функції зазначеного процесу;
- удосконалено класифікацію фінансових ризиків, що впливають на процес управління фінансами комерційного банку, та обґрунтовано систему заходів щодо їх зниження;
- удосконалено методику оцінки кредитоспроможності позичальника та механізм управління проблемними кредитами;
- запропоновано нову методику визначення вартості позичок банку для забезпечення стабільного відсоткового доходу;
- визначено особливості матричного планування доходів і видатків комерційного банку при розробці стратегії управління фінансами банку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: науково-практична конференція Національного банку України “Наукові основи банківського розвитку в Україні”, (м. Київ, 1995); міжнародний семінар “Економіка та управління” (м. Київ, 1996); міжнародна конференція “Теорія та практика управління фінансами в комерційних банках” (м. Черкаси, 1996); Всеукраїнська науково-практична конференція “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 1999, 2000).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи та Черкаського банківського коледжу.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення у шести наукових працях, із яких п’ять надруковано у фахових виданнях, загальним обсягом 11,6 д.а.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається з вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації 175 сторінок, у т.ч. на 23 сторінках розміщені 21 таблиця, 9 ілюстрацій, 5 додатків і список використаних джерел із 180 найменування.

Основний зміст дисертації

У першому розділі дисертації “**Методологічні та методичні засади управління фінансами комерційних банків**” розкрито поняття, цілі та функції управління фінансами комерційних банків, досліджено методологічні підходи до управління активами і зобов’язаннями комерційного банку, виділено і систематизовано завдання стратегічного планування та аналізу витрат капіталу.

Зміни останніх років змусили кардинально переглянути старі підходи до управління фінансами комерційних банків. До недавнього часу управління фінансами банку не мало особливого значення для фінансових ринків країн з перехідною економікою. Процентні ставки фіксувалися владою, структура фінансових інструментів встановлювалася заздалегідь, фінансові ринки відрізнялися малою глибиною та ступенем активності. Планування було дуже поверхневим,

тому що банки мали обмежену автономію, а бухгалтерський облік не давав інформації для оцінки прибутковості або достатності капіталу.

Таким чином, центральною проблемою функціонування комерційного банку є проблема забезпечення стійкого механізму управління фінансами банку, тобто здатності виконувати свої функції з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком.

У широкому розумінні управління фінансами банку передбачає спроможність певної системи виконати свої функції, враховуючи вплив зовнішніх та внутрішніх факторів. Межі категорії “управління фінансами банку” об’єктивно зумовлені середовищем її вжитку, оскільки комерційний банк можна розглядати як систему трансформації ресурсів і ризиків. Його складові повинні діяти скоординовано і синхронно як єдина система заходів у сфері грошей та кредиту, спрямованих на ефективне виконання своїх функцій та вирішення поточних і перспективних завдань.

На наш погляд, управління фінансами банку – це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішнього та внутрішнього середовища. Тому процес управління фінансами банку більш детально необхідно розглядати через цілі та функції управління. Цілі управління фінансами можна подати за схемою (рис. 1).

Кожну функцію управління фінансами банку необхідно розглядати як сукупність специфічних дій та операцій, а управлінську діяльність – як сукупність послідовно виконуваних функцій. З огляду на це, при управлінні фінансами комерційного банку доцільно виділити такі функції як планування, організація, мотивація діяльності та контроль.

В умовах нестабільності розвитку банківської системи України процес планування доходів і видатків є ключовою ланкою при формуванні стійкої технології управління фінансами банку. В міжнародній практиці систему планування поділяють на: стратегічне (3-5 років), тактичне (2-3 роки) та оперативне (1 рік).

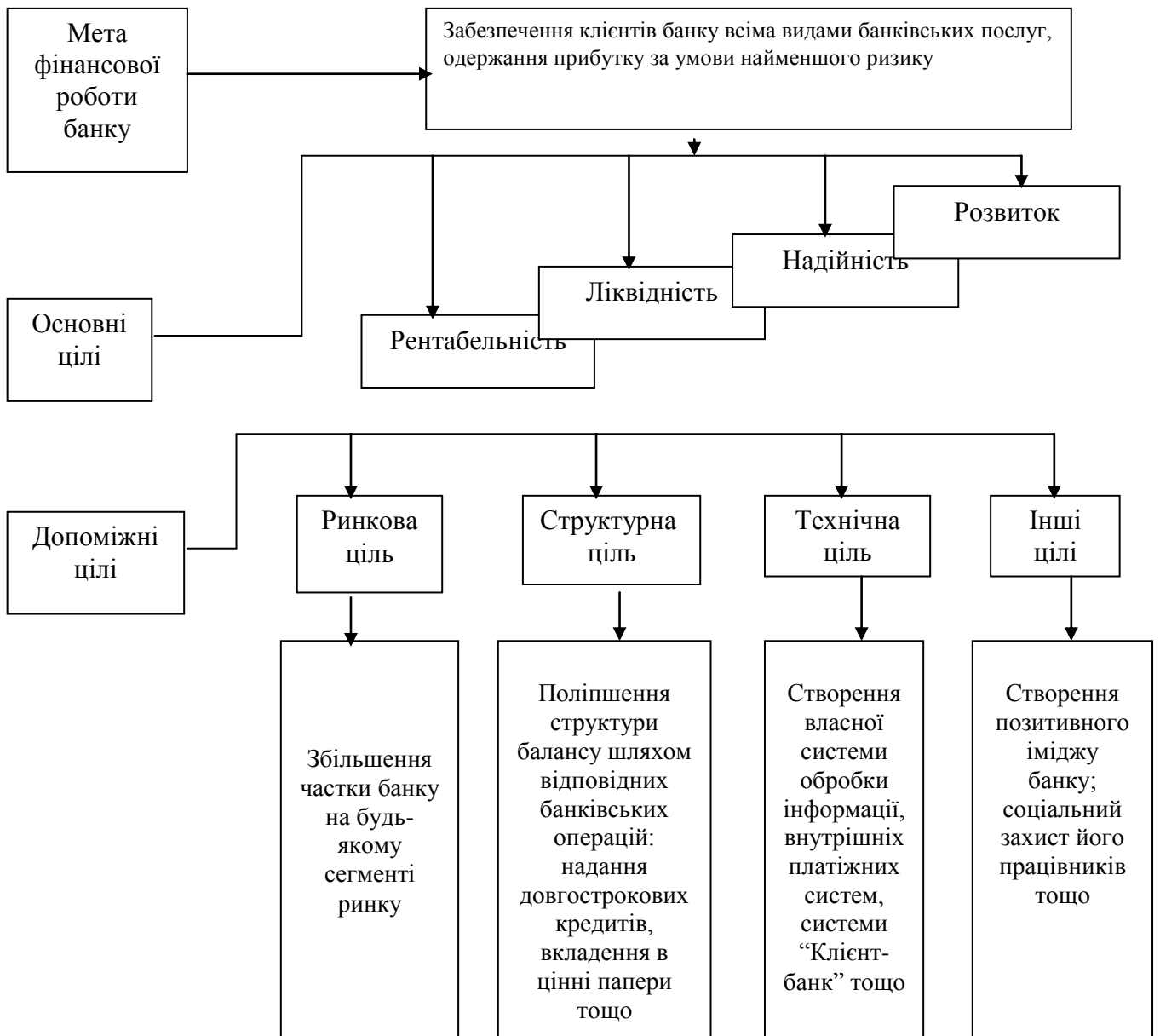

Рис. 1 Цілі управління фінансами банку.

Практика вітчизняних банків підтверджує, що на ринках, які розвиваються, де ситуація швидко змінюється, досить складно планувати діяльність банку на значні проміжки часу. При цьому слід виділити основні чинники, що спонукають складати план на нетривалий проміжок часу:

- нестабільність економічних процесів розвитку держави;
- план розвитку держави загалом відбивається в річному бюджеті, в який протягом бюджетного року вносяться значні зміни;
- часті зміни та вдосконалення протягом року законодавчої бази, зокрема податкового законодавства;
- умови роботи банківської системи, які постійно змінюються внаслідок надто вираженої регулюючої функції Національного банку, що змушує банки досить часто переорієнтовувати свою діяльність на ринку та інші.

З огляду на зазначене вище, доходимо висновку, що процес планування банківської діяльності в Україні обмежується одним роком. За таких умов нівелюється різниця між стратегічним і тактичним плануванням, а тому для вітчизняних банків їх можна об'єднати, виділивши два види планування: стратегічне (тактичне) та оперативне.

В цілому процес бюджетування може здійснюватися на основі матричного планування, яке передбачає: вертикальне бюджетування – складання бюджету за кожним із напрямків діяльності або операціями в цілому в банку на основі аналогічних бюджетів філій; горизонтальне бюджетування – складання зведеного бюджету на основі бюджетів філій (рис. 2).

З огляду на це, процес складання бюджету можна розділити на чотири етапи:

- оголошення вищим керівництвом загальних цілей банку;
- підготовка планів відділами та структурними підрозділами;
- аналіз та перевірка керівництвом пропозицій за планом, після чого структурні підрозділи коригують свої плани відповідно його рекомендацій;
- затвердження бюджетів.

Слід зазначити, що ключовим елементом аналізу передбачених витрат капіталу є визначення мінімально припустимого рівня прибутковості за даною пропозицією про витрати і необхідний послідовний норматив, щоб забезпечити для керівництва можливість оцінити різні варіанти планування на співставленій основі. Ці процедури необхідні ще й тому, що банківські установи мають обмежену можливість фінансування нових капітальних витрат, а запропоновані проекти повинні бути ранжовані, щоб забезпечити існування капіталу і, в першу чергу, того, що має для банку найбільшу економічну вигоду. До методів ранжування пропозицій про інвестування належать:

1. Метод окупності, який передбачає, що період окупності складає кількість років, необхідних для покриття початкових інвестицій капіталу банку. Зазначений метод ефективний при оцінці звичайних чи повторюваних проектів, таких як перебудова приміщень або оновлення парку обладнання.
2. Метод чистої поточної вартості визначає поточну вартість майбутніх грошових коштів при певній вартості банківського капіталу. Якщо чиста поточна вартість позитивна, проект включається в список прийнятих проектів і, навпаки.
3. Метод внутрішньої ставки дохідності передбачає поточну вартість майбутніх потоків коштів за даним проектом до початкових витрат на проект.

Слід звернути увагу на те, що основною метою при виборі методу, використаного в стратегічному плануванні, є кількісний вираз очікуваної вигоди і витрат за запропонованим для інвестування проектом.

Процес управління фінансами банку передбачає скоординовану роботу з банківським балансом на засадах урахування альтернативних сценаріїв зміни ставки процента та стану ліквідності банку, тобто процесу управління активами і

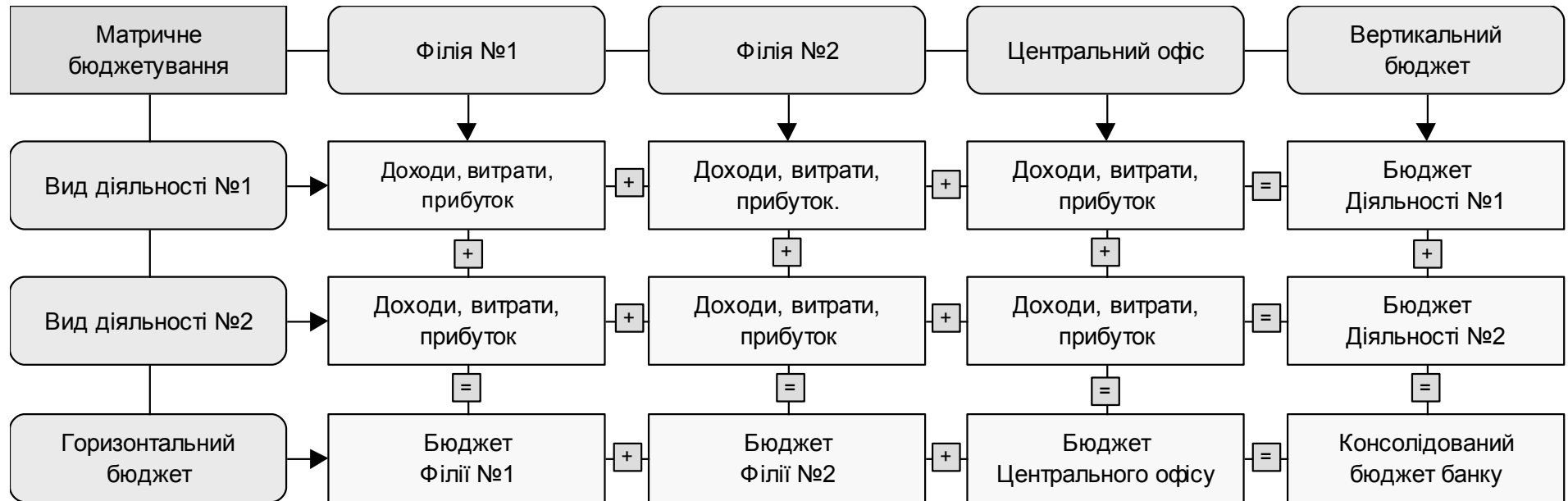

Рис. 2 Схеми матричного бюджетування комерційного банку

зобов'язаннями банку. На нашу думку, доцільно виділити два підходи стосовно управління активами і пасивами банку:

1. Бухгалтерська модель, зміст якої полягає в тому, що основною стратегічною метою управління активами і пасивами є максималізація чистого процентного доходу при заданому рівні ризику або мінімізація ризику при заданому рівні чистого процентного доходу. Основою бухгалтерської моделі управління є наступна формула:

$$\Delta\text{ЧПД} = \Delta\text{СП} \times \text{ГЕП}, \quad (1)$$

де $\Delta\text{ЧПД}$ - зміна чистого процентного доходу;

$\Delta\text{СП}$ - зміна ставки відсотка;

ГЕП – різниця в обсягах активів і пасивів, чутливих до відсоткової ставки, з одним терміном погашення.

Зазначене рівняння відображає зв'язок між зміною ставки відсотка та зміною чистого процентного доходу. У тому випадку коли виникає необхідність у порівнянні показників кількох банків, доцільно використовувати показник “чиста процентна маржа”, який можна розрахувати за формулою:

$$\text{ЧПМ} = \frac{\text{ЧПД}}{\text{СДА}}, \quad (2)$$

де ЧПМ- чиста процентна маржа;

ЧПД- чистий процентний дохід;

СДА- середня сума доходних активів.

Рівень та зміни чистої процентної маржі банку можна характеризувати як первинні чинники, що впливають на співвідношення “ризик – дохідність”. Тому вважаємо, що чиста процентна маржа є функцією чутливості до зміни відсоткової ставки, обсягу структури доходних активів та зобов'язань. Чиста процентна маржа і чистий процентний дохід слугують орієнтиром в управлінні активами і пасивами, яке полягає в управлінні розривом (гепом) між чутливими до відсоткової ставки активами і зобов'язаннями.

При аналізі діяльності вітчизняних банків встановлено, що чутливі до процентної ставки пасиви перевищують чутливі до процентної ставки активи, тобто банки мають від'ємний геп. Але, на жаль, стан нульового гепу цілком не виключає ризику, пов'язаного зі зміною ставки відсотка, бо відсоткові ставки за активами та зобов'язаннями не завжди вдається узгодити.

Таким чином, бухгалтерська модель управління активами та пасивами банку орієнтована на чутливість оголошеного прибутку до несподіваних змін ставки відсотка, що спричиняють зміни чистого процентного доходу. Тому неефективне управління процентним ризиком може призвести до зменшення прибутків банку та проблем, пов'язаних із ліквідністю і платоспроможністю.

2. Економічна модель дає змогу оцінити розмір власного капіталу банку шляхом вивчення стану його ліквідності. При цьому ринкова ціна капіталу банку визначається як різниця між ринковою ціною активів і пасивів, що дає змогу оцінити ризиковість дисконтованих потоків готівкових коштів. Із точки зору управління активами та пасивами, в економічній моделі акцент робиться на чутливості власного капіталу банку до зміни ставки відсотка в усьому обсязі залучених ним коштів. Межі прогнозування за економічною моделлю ширші, бо охоплюють більший термін, ніж передбачається за бухгалтерською моделлю.

В другому розділі роботи “Управління ризиками комерційних банків як складова частина фінансового менеджменту” розглянуто класифікацію фінансових ризиків, що впливають на фінансову стійкість комерційних банків, проведено аналіз впливу процентних операцій на рівень управління фінансами банку на прикладі Печерського відділення АКБ “Укрсоцбанк”, визначено напрямки зниження кредитного ризику на основі удосконалення

методики оцінки кредитоспроможності позичальника та заходів щодо вдосконалення управління проблемними кредитами.

Проведення активних операцій завжди пов'язане з ризиком. Ризик комерційного банку – це ймовірність виникнення у майбутньому подій, що можуть негативно вплинути на досягнення банком основної мети – одержання прибутку та підтримання достатнього рівня ліквідності. Головне завдання управління фінансовими ризиками полягає у виявленні на основі даних минулих періодів потенційного ризику в діяльності банку, максимально повному визначенні негативних наслідків у разі його появи, а також впровадження у фінансово-кредитній установі відповідних механізмів щодо запобігання та обмеження ризиків.

При оцінці фінансових ризиків комерційного банку необхідно, перш за все, визначити вплив відсоткових операцій на рівень прибутковості банку на базі розрахунку структури доходів і витрат, показників чистого спреду та процентної маржі.

Таблиця 1

Динаміка показників чистого спреду та процентної маржі Печерського відділення АКБ
“Укрсоцбанк”

Показники	1999	2000	Відхилення
Процентні доходи, тис.грн.	4911,9	4126,1	-785,8
Процентні активи, тис.грн.	13275,0	14608,2	+1333,2
Середня процентна ставка, %	37,0	28,2	-8,8
Процентні витрати, тис.грн.	1012,3	980,1	-32,2
Процентні пасиви, тис.грн.	14885,8	16725	+1839,2
Середня процентна ставка залучених коштів, %	6,8	5,9	-0,9
Чистий спред, %	30,2	22,3	7,9
Відсотки отримані, тис.грн.	4911,9	4126,1	-785,8
Відсотки сплачені, тис. грн.	1012,3	980,1	-32,2
Загальні активи, тис.грн.	17902,5	19663,3	+1760,8
Чиста процентна маржа, %	21,8	15,9	-5,8

Як свідчить аналіз даних таблиці 1, чистий спред за 2000 р. складає 22,3%, що зумовлено високою ефективністю кредитної діяльності відділення. Порівняно з 1999 р. значення цього показника зменшилося на 7,9% за рахунок зниження розміру процентних активів на 8,8% при зменшенні середньої вартості процентних пасивів на 0,9%. Враховуючи те, що в цілому в банківській системі України станом на 01.01.2000 р. значення чистого спреду становило 22,9%, (на 0,6 % вище, ніж значення цього показника у відділенні), можна стверджувати, що фінансовий стан відділення банку залишається стабільним.

Чиста вартість маржі в 2000 р. порівняно з 1999 р. зменшилася на 5,8%. Оскільки в даному випадку спостерігається тенденція до зниження відсоткових ставок, що впливає на прибутковість банку, то стратегія керівництва банку повинна базуватися на придбанні довгострокових активів із фіксованими ставками; поновленні або подовженні на діючих умовах активів, термін яких закінчується; утриманні від придбання довгострокових джерел фінансування; наданні переваги ресурсам із плаваючою відсотковою ставкою.

Таким чином, можна зробити висновок, що співвідношення процентних активів і пасивів залежить від складу клієнтів банку та його місця на ринку фінансових послуг. Зміни структури активів і пасивів мають довгостроковий характер і потребують відповідної стратегії, що дає змогу в майбутньому досягти позитивного фінансового результату.

Зважаючи на те, що кредитні операції забезпечують найбільший дохід банку, але і ризик за ними високий, на наш погляд, доцільно звернути увагу на необхідність удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника. Тому ключовою характеристикою при оцінці фінансового стану позичальника – суб'єкта господарювання має стати аналіз руху коштів на його рахунках.

Оскільки позичальник сплачує борг за кредитом із надходжень на поточний рахунок, то для оцінки можливості надання кредиту необхідно, перш за все, визначити співвідношення виплат, що мають здійснюватися за позичкою, і надходжень коштів на рахунок. Розрахунок платежів базується на припущенні, що сума заборгованості за кредитом погашається щомісячно рівномірними платежами до кінця дії кредитної угоди:

$$P_{i+1} = \frac{K_{i+1}}{N}, \quad (3)$$

де P_{i+1} - щомісячний платіж за кредитом, розрахований на початок $(i+1)$ -го місяця;

$i+1$ - наступний за звітний період;

N - кількість місяців до кінця дії угоди.

K_{i+1} - сума кредитної заборгованості на початок $(i+1)$ -го періоду.

Сума надходжень на поточний рахунок за попередній місяць обчислюється за формулою:

$$H_i = \sum_{j=1}^D H_i^j, \quad (4)$$

де H_i - сума надходжень на поточний рахунок в i -му місяці;

H_i^j - сума надходжень на поточний рахунок в j -день в i -му місяці;

D - кількість днів у i -му місяці.

Виходячи з двох попередніх формул, коефіцієнт виплат за кредитом можна розрахувати за такою формулою:

$$K_{i+1} = \frac{H_i}{P_{i+1}}, \quad (5)$$

Цей коефіцієнт характеризує ступінь покриття надходженнями розрахункових платежів за кредитом наступного місяця. У чисельнику суму надходжень клієнта в попередньому місяці екстрапольовано на майбутній. Слід зауважити, що такий розрахунок виправданий за умови, коли маємо справу з клієнтами, діяльність яких не носить сезонного характеру. Інакше, а також для згладжування коливань бізнес-циклу слід використовувати середньомісячні суми надходжень на поточний рахунок позичальника за період:

$$CH_i = \frac{\left(\sum_{m=1}^M \sum_{j=1}^D H_m^j \right)}{M}, \quad (6)$$

де CH_i - середньомісячна сума надходжень на поточний рахунок позичальника, розрахована для i -го місяця;

H_m^j - сума надходжень на поточний рахунок в j -й день в m -му місяці;

M - кількість місяців, що береться до розрахунку середньомісячної суми.

У третьому розділі роботи “Вдосконалення управління фінансами банку” досліджено питання управління потоками фінансової інформації на базі використання моделей формування і розподілу грошових ресурсів, вибору підходів стосовно організації фінансового обліку і звітності як інформаційної бази управління фінансами банку, а також методичних підходів щодо визначення вартості позичок, які є основним джерелом доходів банку.

У дисертації зроблено висновок про те, що фінансова стійкість банку залежить від ефективного управління грошовими ресурсами, тому з практичної точки зору актуальною є необхідність моделювання банком шляхів і джерел ресурсного забезпечення його діяльності. При визначенні моделі ресурсного забезпечення необхідно враховувати наступні етапи:

визначення обсягів ефективних ресурсів банку, які можуть бути

спрямовані на проведення активних операцій та додаткове їх залучення;

- встановлення частки ресурсів банків, що виділяються як первинний резерв, які є головним джерелом забезпечення ліквідності для термінових виплат і розрахунків;
- встановлення частки вторинних резервів (ліквідних активів);
- безпосереднє вирішення завдань оптимального розподілу за статтями балансу.

В роботі запропонована модель ресурсного забезпечення банку, яка передбачає виділення трьох блоків:

1. Ресурсне регулювання стосується внутрішніх і зовнішніх чинників, які зумовлюють найістотніший вплив на формування системи ресурсного забезпечення комерційного банку.

До внутрішніх чинників належать:

- тактика та стратегія банку на грошово-кредитному ринку;
- оцінка рівня забезпечення ризиків власним капіталом;
- фінансова результативність банку.

До зовнішніх чинників можна віднести:

- регулювання діяльності комерційних банків Національним банком України шляхом встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- державне регулювання грошово-кредитного ринку;
- правове і нормативне забезпечення;
- стан макро- та мікроекономічної динаміки;
- кон'юктура і тенденції зміни національного та міжнародного фінансових ринків;
- рівень конкуренції на грошово-кредитному ринку та інші.

2. Ресурсне формування відображає шляхи формування обсягу ресурсної бази, достатньої для забезпечення ефективної банківської діяльності. Цей блок моделі складається із таких елементів:

- управління власним капіталом;
- нарощування акціонерного капіталу, реалізація ефективної дивідендної політики;
- створення і зміцнення бази залучених та запозичених ресурсів;
- удосконалення механізму мобілізації ресурсів клієнтів шляхом освоєння нових видів операцій, банківських технологій та ринків для зростання ресурсної бази;
- забезпечення прибутковості кредитних та інвестиційних операцій.

3. Оптимізація ресурсної бази полягає у раціоналізації залучення і запозичення ресурсів та їх розміщення в найприбутковіших варіантах. Складовими цього блоку є:

- підтримання раціонального співвідношення між власним, залученим та запозиченим капіталом;
- забезпечення оптимальної структури залучених і запозичених коштів та їх відповідності за обсягами, строками й умовами мобілізації структури активів;
- узгодження оцінки кредитних ризиків та оптимально необхідного й достатнього розміру резерву для покриття збитків за кредитами;
- аналіз дохідності кредитних та інвестиційних операцій.

В умовах становлення ринкової економіки управління фінансами комерційних банків повинно спиратися на формування стійкого облікового процесу. Концептуальна основа фінансового обліку визначає механізм виконання кожної фази циклу облікової інформації: аналіз операцій, реєстрацію і звітування.

У дисертації визначено основні блоки реформування фінансового обліку банківської системи України:

- зміна підходів до ведення обліку, що є новою ідеологією обліку, яка базується на загально визначених принципах міжнародного фінансового обліку;
- поділ бухгалтерського обліку на дві підсистеми, тобто фінансовий і управлінський облік;
- зміна потоків інформації;
- зміна форми збору інформації, тобто перехід від звітності за окремими чинниками до звітності за економічними показниками та створення бази даних – репозитарію.

Зміна підходів до обліку передбачає включення до балансу звітних облікових даних лише за реальними активами і зобов'язаннями. Згідно з концептуальною основою фінансового обліку для підготовки звіту про прибутки і збитки та бухгалтерського балансу має вестися бухгалтерський облік методом нарахування. Це означає, що всі завершені операції реєструються тоді, коли вони відбулися, незалежно від часу отримання або сплати грошей. Метод нарахування вимагає застосовувати принципи реалізації та погодженості.

Принцип реалізації визначає, що доходи одержано в тому періоді, коли пов'язана з ними операція здійснюється, а не тоді, коли гроші фактично надійшли на рахунок. Витрати мають місце в періоді, коли ресурси або послуги використовуються банком або споживаються незалежно від руху коштів.

Відповідно до принципу погодженості всі витрати, які здійснено в звітному періоді, визначено та погоджено з доходами, отриманими в цьому ж періоді. На цій базі визначається фінансовий результат – прибутки чи збитки.

У сучасних умовах формування процесу управління фінансами банку особливої актуальності набуває проблема визначення оптимального рівня відсоткової ставки за кредитами. Відсоткова ставка за кредит, з одного боку, має сприяти ефективному функціонуванню виробництва, а з іншого – забезпечити банкам такий рівень процентної маржі, який компенсував би їхні витрати, що пов'язані з наданням кредитів.

У роботі визначено основні чинники, що впливають на вартість позичок банку. До них належать: існуючий рівень інфляції; розмір облікової ставки НБУ; вартість залучених ресурсів, яка встановлюється на такому рівні, щоб забезпечувати приплив коштів у банківську систему; обов'язкове резервування коштів, залучених на видачу кредитів; наявність у банках проблемних позик; створення резервів за кредитними ризиками залежно від якості кредитного портфеля, що призводить до зростання валових витрат банку; внески до Фонду страхування вкладів фізичних осіб; банківські витрати, пов'язані з організацією роботи стосовно залучення депозитів, надання кредитів, що впливають на рівень відсоткової ставки; сплата податків з прибутку, отриманого шляхом проведення кредитних операцій та інші.

З урахуванням зазначених вище чинників, вартість позичок можна визначити на базі використання наступних методів:

- метод рівних платежів, згідно з яким сума всіх майбутніх доходів лінійно розподіляється протягом періоду дії кредитної угоди;
- актуарний метод, згідно з яким береться до уваги фактор часу, в результаті чого абсолютна сума доходу, що нараховується у період оформлення кредитної угоди, менша за абсолютну суму доходу, що нараховується у пізніший період.

З точки зору надійності в отриманні доходу від кредитної операції фактичну відсоткову ставку доцільно розраховувати за наступною формулою:

$$i = \sqrt[n]{\frac{c^1}{c}} - 1, \quad (7)$$

де i – фактична відсоткова ставка;

n – кількість періодів сплати відсотків;

c – інвестована сума;

c^1 – отримана сума після закінчення кредитної операції.

Нарахування і виплату відсотків необхідно відображати в кінці кожного звітного періоду, що впливає на збільшення активів і прибутку.

Практична реалізація викладеної методики сприятиме встановленню оптимального рівня відсоткової ставки, оскільки дає змогу окупити витрати, пов'язані із залученням ресурсів та обслуговуванням кредитного процесу, а також забезпечити мінімально припустимий рівень прибутку акціонерам і вкладникам.

Висновки

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні та запровадженні нових підходів стосовно управління фінансами банку з метою забезпечення фінансової стабільності, ліквідності, платоспроможності та безризикової діяльності комерційних банків і банківської системи України.

Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

- системне розв'язання фінансових проблем, що зумовили загострення ризикових явищ в середовищі комерційних банків України, обумовлює необхідність вдосконалення процесу управління фінансами банку як динамічної інтегральної характеристики спроможності банку трансформувати ресурси та ризики повноцінно з метою ефективного виконання своїх функцій і завдань в умовах ризикової діяльності;
- з метою формування стійкої технології управління фінансами банку в умовах нестабільності, ключовою ланкою фінансового менеджменту повинно бути стратегічне планування доходів і видатків комерційного банку на базі матричного бюджетування;
- виходячи з того, що процес управління фінансами банку передбачає скоординовану роботу з банківським балансом з урахуванням альтернативних сценаріїв зміни ставки відсотка та стану ліквідності, процес управління активами та зобов'язаннями доцільно будувати на принципах бухгалтерської і економічної моделі;
- для оцінки ступеня фінансового ризику банку доцільно проводити аналіз впливу відсоткових операцій на прибутковість банку на основі встановлення оптимального значення розриву (гепу) між чутливими активами і пасивами;
- з метою зниження ступеня кредитного ризику подальшого вдосконалення потребує методика оцінки кредитоспроможності позичальника на базі руху коштів на його рахунках та встановлення вартості позичок на основі розрахунку доходу за кредитом з премією;
- для формування процесу управління потоками фінансової інформації, що впливає на стійкість діяльності банківської установи, запропоновано модель ресурсного забезпечення, побудова якої пов'язана з виділенням трьох блоків: ресурсне регулювання, ресурсне формування, оптимізація ресурсної бази;
- з метою формування реальної облікової інформації та прийняття фінансових і управлінських рішень підготовка звіту про прибутки і збитки та бухгалтерського балансу повинні базуватися на використанні метода нарахування, за яким звітні облікові дані відображаються лише за реальними активами і зобов'язаннями банку.

Розроблені та обґрунтовані в дисертаційній роботі висновки рекомендації та пропозиції можуть бути використані в процесі управління фінансами комерційних банків України з метою забезпечення фінансової стійкості їх діяльності.

Список опублікованих праць

1. Дмитренко М.Г. Управління ризиками в комерційних банках // Вісник Національного банку України. – 1998. -№9. - С.23-25, 0,3 д.а.
2. Дмитренко М.Г. Фінансове управління комерційного банку: функції та особливості діяльності // Вісник Національного банку України. - 1998.-№12. - С.38-39, 0,2 д.а.
3. Дмитренко М.Г. Бухгалтерський облік і звітність як інформаційна база управління фінансами банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірн. наук. праць. Т.3. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: “Ініціатива”, 2000. – С. 205- 208, 0,2 д.а.
4. Дмитренко М.Г. Управління фінансами банку // Вісник Національного банку України. – 2000.-№11. – С.28-29, 0,2 д.а.
5. Дмитренко М.Г. Управління фінансами комерційних банків. – Черкаси: БРАМА –ІСУЕП, 2000.- 184 с., 10,1 д.а.

6. Дмитренко М.Г. Вдосконалення управління кредитними ризиками в комерційних банках // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Матеріали науково – практичної конференції. – Суми: “Ініціатива”, 1998. – С. 84-92, 0,6 д.а.

Анотація

Дмитренко М.Г. Управління фінансами комерційних банків. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2001.

Дисертаційне дослідження присвячено аналізу існуючих і обґрунтуванню нових підходів до управління фінансами комерційних банків.

На основі всебічного аналізу фінансового стану банківської системи України визначено цілі та функції управління фінансами комерційного банку, обґрунтовано методологічні засади до управління активами й зобов'язаннями комерційного банку. Виділено і систематизовано завдання стратегічного планування та аналізу джерел формування капіталу банку.

У роботі обґрунтовано напрямки вдосконалення процесу управління фінансами комерційних банків на основі управління потоками фінансової інформації, рівнем вартості позичок банку як основного напрямку забезпечення прибутковості банку, визначено підходи стосовно організації фінансового обліку та звітності.

Ключові слова : управління фінансами , фінансовий ризик, процентна маржа, чистий спред, ресурсне забезпечення, грошові потоки, планування доходів і витрат.

Аннотация

Дмитренко Н.Г. Управление финансами коммерческих банков. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2001.

Диссертационное исследование посвящено анализу существующих и обоснованию новых подходов к управлению финансами коммерческих банков.

Современный этап развития банковской системы Украины характеризуется процессами ее становления и укрепления в следствии чего осуществляется концентрация банковского капитала, расширение сети банковских учреждений, видов финансовых услуг, используются новые методы и приемы банковского менеджмента, углубляется взаимная связь и зависимость банков одного от другого, активно осуществляются процессы реструктуризации банковской системы.

В связи с этим особо важного значения приобретает проблема организации и совершенствования финансовой работы в банках, внедрения элементов финансового менеджмента и, в частности, формирования устойчивого механизма управления финансами коммерческого банка, который базируется на управлении активами и обязательствами банка, планировании доходов и расходов, оценке финансовых рисков, которые свойственны банковской системе, а также разработки мероприятий относительно их снижения.

До последнего времени большая часть банков при управлении финансами использовали собственные положения и инструктивные материалы, которые не всегда позволяли четко организовать указанный процесс. Внедрение единых стандартов бухгалтерского учета в банках, а также разработанные Национальным банком Украины нормативные и инструктивные материалы

и положения относительно управления финансами банка позволяют унифицировать эти процессы и обеспечить их эффективную реализацию.

Актуальность темы исследования определяется необходимостью системного решения финансовых проблем, которые обусловили обострение рисков явлений в среде коммерческих банков Украины. Попытки выхода из кризиса в границах существующих финансовых отношений на основании экстенсивного наращивания традиционных подходов, безусловно, привели к раскручиванию спирали кризисного обострения и нарастания убытков. Традиционные подходы банковской политики, которые связаны с повышением процентных ставок, сокращают доступ к банковским услугам, приводят к убыткам банков и стагнации производства. Поэтому, возникает необходимость поиска научно обоснованных путей и способов оптимизации интересов клиентов банка и непосредственно самого банка, а это возможно лишь на основании разработки новых подходов к управлению финансами коммерческого банка.

Управление финансами банка – это динамическая интегральная характеристика возможности банка как системы трансформирования ресурсов и рисков полноценно выполнять свои функции, выдерживая влияние внешней и внутренней среды.

В ходе исследования автором уточнено экономическое содержание категории “управление финансами банка”, всесторонне проанализированы цели и функции реализации указанного процесса, исследованы методологические подходы к управлению активами и обязательствами коммерческого банка, определены и систематизированы задачи стратегического планирования и анализа источников формирования капитала банка.

В работе представлена классификация финансовых рисков, которые влияют на финансовую устойчивость коммерческих банков, проведено анализ влияния процентных операций на уровень управления финансами банка, определены направления снижения кредитного риска на основании усовершенствования методики оценки кредитоспособности заемщика с учетом движения денежных средств на его счетах и разработаны конкретные мероприятия относительно управления проблемными кредитами.

В работе определены основные факторы, которые влияют на стоимость кредита банка. К ним относят: существующий уровень инфляции; размер учетной ставки НБУ; стоимость привлеченных ресурсов, которая устанавливается на таком уровне, чтобы обеспечивать приток денежных средств в банковскую систему; обязательное резервирование средств, привлеченных для выдачи кредитов; наличие в банках проблемных кредитов; образование резервов по кредитным рисками в зависимости от качества кредитного портфеля, что приводит к увеличению валовых затрат банка; взносы в Фонд страхования вкладов физических лиц; банковские расходы связанные с организацией работы относительно привлечения депозитов и другие.

В диссертации исследованы вопросы управления потоками финансовой информации на базе использования модели формирования и распределения денежных ресурсов, выбора подходов относительно организации финансового учета и отчетности как информационной базы управления финансами банка, а также методических подходов относительно определения стоимости кредита, который выступает основным источником доходов банка.

Ключевые слова: управление финансами, финансовый риск, процентная маржа, чистый спред, ресурсное обеспечение, денежные потоки, планирование доходов и расходов.

Summary

Dmytrenko M.G. Financial management in commercial banks. – Manuscript.

The dissertation for a candidate of economic science degree in speciality 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2001.

The dissertation is devoted to the analysis of existing and new approaches of the financial management in commercial banks.

On the basis of the detailed analysis of financial state of the banking system of Ukraine the purposes and functions of financial management in commercial bank are defined. The methodological essentials of assets and liabilities management in commercial bank are proposed. The tasks of strategic planning are underlined and the analysis of the capital is made.

The main directions of perfection of the financial management process in commercial banks on the basis of financial information management are detailed. The approaches, concerning the organization of financial accounting in banks, are determined.

Key words: financial management, financial risk, margin, spread, cash flows, planning of incomes and costs.